پندنامه
شیخ فریدالدین عطار
پبلشرز
اشاعت الاسلام حلقہ نمبر ۴ لاہور
Pand nama
Attar
Lahore
Persian

ماشاء اللہ لاقوۃ الا باللہ
کتاب لاجواب مسمیٰ بہ
پند نامہ
شیخ فریدالدین عطار
حسب فرمائش
جے ایس سنت سنگھ اینڈ سنز تاجران کتب لاہور
چوک متی
مطبوعہ آفتاب عالم پریس ہسپتال روڈ لاہور باہتمام سردار پریم سنگھ پرنٹرز و پبلشرز

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حمد باری تعالےٰ

حمد بیحد مر خدائے پاک را / آنکه ایمان داد مشتِ خاک را

آنکه در آدم دمید او روح را / داد از طوفان نجات او نوح را

آنکه فرمان کرد قهرش باد را / تا سزائے داد قومِ عاد را

آنکه لطفِ خویش را اظهار کرد / با خلیلش نار را گلزار کرد

آن خداوندے که هنگامِ سحر / کرد قومِ لوط را زیر و زبر

سوئے او خصمیکه تیر انداخته / پشّهٔ کارش کفایت ساخته

آنکه اعدا را بدریا در کشید / ناقه را از سنگِ خارا بر کشید

چون عنایت قادرِ قیوم کرد / در کفِ داؤد آهن موم کرد

با سلیمان داد ملک و سروری / شد مطیع خاتمش دیو و پری

از تنِ صابر بکرمان قوت داد / هم ز یونس لقمهٔ با حوت داد

آن یکے را اره بر سر میکشد / دیگرے را تاج بر سر مے نهد

او ست سلطان هرچه خواهد او کند / عالمے را در دمے ویران کند

هست سلطانی مسلّم مر ورا / نیست کس را زهرهٔ چون وچرا

آن یکے را زر دو صد همیان دهد
دیگرے را رنج و زحمت میدهد

آن یکے را زر دو صد همیان دهد
دیگرے در حسرت نان جان دهد

آن یکے بر تخت با صد عز و ناز
دیگرے گرده دهان از فاقه باز

آن یکے پوشیده سنجاب و سمور
دیگرے خفته برهنه در تنور

آن یکے بر بستر کمخواب و نخ
دیگرے بر خاک و خواری بستر یخ

طرفة العینے جهان برهم زند
کس نمے آرد که آنجا دم زند

آنکه با مرغ هوا ماهی دهد
بندگان را دولت و شاهی دهد

بے پدر فرزند پیدا او کند
طفل را در مهد گویا او کند

مردهٔ صد ساله را حی میکند
این بجز حق دیگرے کے میکند

صانعے کز طین سلاطین میکند
نجم را رجم شیاطین مے کند

از زمین خشک رویاند گیاه
آسمان را بے ستون دارد نگاه

هیچکس در ملک او انباز نے
قول او را لحن نے آواز نے

در نعت سید المرسلین

بعد ازین گویم نعت مصطفےٰ
آنکه عالم یافت از نورش صفا

سید الکونین ختم المرسلین
آخر آمد بود فخر الاولین

آنکه آمد نه فلک معراج او
انبیاؤ اولیاء محتاج او

شد وجودش رحمةً للعالمین
مسجد او شد همه روئے زمین

صد هزاران رحمتِ جان آفرین
بروے و بر آلِ پاکِ طاهرین

آنکه شد یارش ابوبکرؓ و عمرؓ
از سرِ انگشتِ او شق شد قمر

آن یکے او را رفیقِ غار بود
وان دگر لشکر کشِ ابرار بود

صاحبش بودند عثمانؓ و علیؓ
بهرِ او گشتند در عالم ولی

آن یکے کانِ حیا و حلم بود
وان دگر بابِ مدینه علم بود

آن رسولِ الله که خیر الناس بود
عمِّ پاکش حمزهؓ و عباسؓ بود

هر دم از ما صد درود و صد سلام
بر رسول و آل و اصحابش تمام

در فضیلت آئمه دین مجتهدین

آن امامانے که کردند اجتهاد
رحمتِ حق بر روانِ جمله باد

بوحنیفه بود امامِ با صفا
آن سراجِ اُمّتانِ مصطفےٰ

یا د فضلِ حق قرینِ جانِ او
شاد باد ارواحِ شاگردانِ او

صاحبش بویوسفِ قاضی شده
وز محمد ذو المنن راضی شده

شافعیؓ و ادریسؓ و مالکؓ باز فر
یافت زیشان دینِ احمد زیب و فر

احمد حنبلؒ که بود او مردِ حق
در همه چیز از همه بُرده سبق

روحِ شان در صدرِ جنت شاد باد
قصرِ دین از علمِ شان آباد باد

مناجات بجناب مجیب الدعوات

پادشاها جرم ما را در گذار ۔ ما گنهگاریم و تو آمرزگار

تو نکوکاری و ما بد کرده ایم ۔ جرم بے اندازه و بیحد کرده ایم

سالها در بندِ عصیان مانده ایم ۔ آخر از کرده پشیمان گشته ایم

دائما در رفیق و عِصیان مانده ایم ۔ همقرینِ نفس و شیطان مانده ایم

روز و شب اندر معاصی بوده ایم ۔ غافل از امر و نواهی بوده ایم

بے گنه نگذشت بر ما ساعتے ۔ با حضوری دل نکردم طاعتے

بر در آمد بندۂ بگریختہ ۔ آبروئے خود ز عصیان ریختہ

مغفرت دارد اُمید از لطفِ تو ۔ زانکه خود فرمودهٔ لا تقنطوا

بحرِ الطافِ تو بے پایان بود ۔ نا اُمید از رحمتت شیطان بود

نفس و شیطان زد کریما راهِ من ۔ رحمتت باشد شفاعت خواهِ من

چشم دارم کز گنه پاکم کنی ۔ پیش از آن کاندر لحد خاکم کنی

اندر آن دم کز بدن جانم بری ۔ از جهان با نورِ ایمانم بری

در بیان مخالفت نفس امّاره

عاقل آن باشد که او شاکر بود ۔ وانگهے بر نفسِ خود قادر بود

هر که خشم خود فرو خورد اے جوان ۔ باشد او از رستگارانِ جهان

آن بود ابلہ ترین مردمان | کز پئے نفس و ہوا باشد دوان
وانکہے پنداردان ختار یک رائے | خواہد آمرزید نفش آخر خدائے
گرچہ درویشی بود سخت اے پسر | ہم ز درویشی نباشد خوبتر
ہر کہ او را نفس توسن رام شد | از خردمندانِ نیکونام شد
بر مرادِ نفس تا گردی اسیر | صبر بگزین و قناعت پیشہ گیر
در ریاضت نفسِ بد را گوشمال | تا نیندازد ترا اندر وبال
ہر کہ خواہد تا سلامت ماند او | از جمیعِ خلق رُو گرداند او
مردمان را سر بسر در خواب دان | گشت بیدار آنکہ او رفت از جہان
آنکہ رنجاند ترا عذرش پذیر | تا بیابی مغفرت بر وے مگیر
حق ندارد دوست خلق آزار را | نیست این خصلت یکے دیندار را
از ستم ہر کو دلے را ریش کرد | آن جراحت بر وجودِ خویش کرد
آنکہ در بندِ دلِ آزاری بود | در عقوبت کارِ او زاری بود
اے پسر قصدِ دل آزاری مکن | وز خدائے خویش بیزاری مکن
خاطرِ کس را مرنجان اے پسر | ورنہ خوردی زخم بر جان و جگر
نامِ مردم جز بہ نیکوئی مبر | گر ہمے خواہی کہ گردی معتبر
قوتِ نیکی نہ داری بد مکن | بر وجودِ خود ستم بے حد مکن

روزبان از غیبتِ مردم ببند — تا نہ بینی دست و پائے خود بہ بند
ہرکہ از غیبت زبانش بستہ نیست — آنچنان کس از عقوبت رستہ نیست

دربیان فوائد خاموشی

اے برادر گر تو ہستی حق طلب — جز بفرمانِ خدا مکشائے لب
گر خبر داری ز حیّ لایموت — بر دہانِ خود بنہ مُہرِ سکوت
اے پسر پند و نصیحت گوش کن — گر نجاتے بایدت خاموش کن
ہرکرا گفتار بسیارش بود — دِل درونِ سینہ بیمارش بود
عاقلان را پیشہ خاموشی بود — پیشۂ جاہل فراموشی بود
خاموشی از کذب و غیبت واجب است — اہلہست آن کو ز گفتن راغب است
اے برادر جز ثنائے حق مگو — قولِ خود را از برائے حق مگو
ہرکہ در بندِ عمارت مے شود — ہرچہ دارد جملہ غارت مے کند
دِل ز پُرگفتن بمیرد در بدن — گرچہ گفتارش بود دُرِّ عدن
آنکہ سعی اندر فصاحت میکند — چہرۂ دِل را فضاحت مے کند
روزبان را در دہان محبوس دار — وز خلایق خویش را مایوس دار

ہرکہ او بر عیبِ خود بینا شود
رُوحِ او را قوّتے پیدا شود

در بیان عمل خالص

ہر کہ باشد اہلِ ایمان العزیز
پاک دارد چار چیز از چار چیز

از حسد اوّل تو دل را پاک دار
خویشتن را بعد ازان مومن شمار

پاک دار از کذب و از غیبت زبان
تا کہ ایمانت نیفتد در زیان

پاک گرداری عمل را از ریا
شمع ایمانِ ترا باشد ضیا

چون شکم را پاک داری از حرام
مرد ایمان دار باشی والسلام

ہر کہ دارد این صفت باشد شریف
ورندارد دارو ایمانِ ضعیف

ہر کہ باطن از حرامش پاک نیست
روح او را راہ سوئے افلاک نیست

چون نباشد پاک اعمال از ریا
ہست بیحاصل چو نقشِ بوریا

ہر کرا اندر عمل اخلاص نیست
در جہان از بندگانِ خاص نیست

ہر کہ کارش از برائے حق بود
کارِ او پیوستہ با رونق بود

در سیرت ملوک

چار خصلت اے برادر در جہان
پادشاہان را ہمے دارد زیان

پادشہ چون بر ملا خندان بود
بیگمان در ہیبتش نقصان بود

از صحبت داشتن با ہر فقیر
بادشاہان را ہمے سازد حقیر

با زنان بسیار گر خلوت کند
خویشتن را شاہ بے ہیبت کند

هر کرا فرّ جهان داری بود / میل او سوئے کم آزاری بود

عدل باید پادشاہان را و داد / تا ز عدلش عالمے گردند شاد

گر کند آہنگ ظلمے پادشاہ / سود نکند مر ورا گنج و سپاہ

باز نان شاہے کہ در خلوت نشست / دور نبود گر رود ملکش ز دست

چونکہ عادل باشد و میمون لقا / باشد اندر مملکت شاہ را بقا

چون کند سلطان کرم با لشکری / بہر او بازند صد جان سر سری

در بیان حسن خلق

چار چیز آمد بزرگی را دلیل / ہر کہ این دارد بود مردِ جلیل

علم را اعزاز کردن بے حساب / خلق را دادن جوابِ با صواب

ہر کہ دارد دانش و عقل و تمیز / اہل علم و حلم را دارد عزیز

دیگر آن باشد کہ جوید وصلِ دوست / زانکہ از دشمن حذر کردن نکوست

اے برادر گر خرد داری تمام / نرم و شیرین گوئے با مردم کلام

ہر کہ باشد تلخ گوی و ترشروئے / دوستان از وے بگردانند روئے

ہر کہ از دشمن نباشد پُر حذر / عاقبت بیند از و رنج و ضرر

در میانِ دوستان مسرور باش / گر خبر داری ز دشمن دور باش

در جوارِ خود عدو را راہ مدہ / از برائے آنکہ دشمن دور بہ

با محبّان باش دائم همنشین
تا توانی روئے اعدا را مبین

اے پسر تو سیر راہ را توشہ کن
پس حدیث این و آن یک گوشہ کن

در بیان مہلکات

چار چیز است اے برادر پُر خطر
تا توانی باش زاینہا پُر حذر

قُربتِ سلطان و اُلفت با بدان
رغبتِ دُنیا و صحبت با زنان

قُربِ سلطان آتشِ سوزان بود
با بدان اُلفت ہلاکِ جان بود

زہر دارد در درون دُنیا چو مار
گرچہ بینی ظاہرش نقش و نگار

مے نماید خوب و زیبا در نظر
لیک از زہرش بود جانرا خطر

زہر این مارِ منقش قاتل است
باشد از وے دُور ہر کو عاقل است

ہمچو طفلان منگر اندر سرخ و زرد
چون زنان مغرور رنگ و بو مگرد

زال دُنیا چون عروس آراستہ است
در دو روزی خوئی دیگر خواستہ است

مُقبل آن مردے کہ شد زین جفت طاق
پشت بر وے کرد و دادش سہ طلاق

لب بہ پیش شوئے خندان مے کند
پس ہلاک از زخم دندان میکند

در بیان اہل سعادت

شد دلیل نیک بختی چار چیز
ہر کہ این چارش بود باشد عزیز

اصل پاک آمد دلیل نیکبخت
نیست بد اصلی سزائے تاج و تخت

نیکبختان را بود رائے صواب / آنکہ بدرائیست باشد در عذاب

ہر کہ ایمن از عذابِ حق بود / نیست مومن کافرِ مطلق بود

عمرِ دُنیا چند روزے بیش نیست / غافلست آنکس کہ پیش اندیش نیست

ترکِ لذّاتِ جہاں باید گرفت / دامن صاحبدلان باید گرفت

در پئے لذّاتِ نفسانی مباش / دوستدارِ عالمِ فانی مباش

نیست حاصل رنجِ دُنیا بر تنت / عاقبت چون مے بباید مردنت

از تنت چون جان روان خواہد شدن / خاک اندر اُستخوان خواہد شدن

مر ترا از دادن جاں چارہ نیست / رہزنت جز نفسکِ امّارہ نیست

در بیان سبب عافیت

عافیت را گر بخواہی اے عزیز / مے توانش یافتن در چار چیز

ایمنی و نعمت اندر خاندان / تندرستی و فراغت بعد ازان

چونکہ با نعمت امانے بایدت / عاقبت راز و نشانے بایدت

با دلِ فارغ چو باشی تندرُست / دیگر از دُنیا نباید ہیچ جُست

بر میاور تا توانی کامِ نفس / تا نیفتی اے پسر در دامِ نفس

زیر پا آور ہوائے نفس را / کم بدوده بہر ہائے نفس را

نفس و شیطان مے برد از راہ ترا / تا نیندازند اندر چاہ ترا

نفس را سرکوب و دایم خوار دار — تا توانی دُورِش از مُردار دار

نفس بد را ہر کہ سیرش میکند — در گناہ کردن دلیرش میکند

خلق خود را دُور دار از ہر مزہ — تا نیفتی در بلاؤ در بزہ

ز آب و نان تا لب شکم را پُر مساز — ہمچو حیوان بہرِ خود آخور مساز

روز کم خور گرچہ صایم (روزه دار ۱۲) نیستی — پر مخور آخر بہایم نیستی

ایکہ در خوابے ہمہ شب تا بروز — بہرِ گورِ خود چراغے برفروز

خواب و خورِ جز پیشۂ انعام نیست — خفتگان را بہرہ از انعام نیست

اے پسر بسیار خواہی خفت خیز — گر خبر داری ز خوبے گفت خیز

دل درین دنیائے دون بستن خطاست — دہن از وے گر تو بر چینی رواست

از چہ دل بندی بدُنیائے دُنی — چون نہ جاوید ست ور ہے بودنی

ظاہرِ خود را میارا اے فقیر — تا کہ گردد باطنت بدرِ منیر

طالبِ ہر صورتِ زیبا مباش — در ہوائے اطلس و دیبا مباش

از ہوا بگذر خدا را بندہ شو — زندگی میبایدت ور زندہ شو

خرقۂ پشمینہ را بردوش کن — شربتے از نامرادی نوش کن

ایکہ در بر مے کنی پشمینہ را — پاک ساز از کینہ اول سینہ را

گر ہمے خواہی نصیب از آخرت — رو بدر کن جامہائے فاخرت

بی تکلف باش و آرایش مجوی ترک راحت گیر و آسایش مجوی

در برت گو کسوتِ نیکو مباش زیر پہلو جامہ خوبت گو مباش

ہمچو صوفی در لباسِ صوف باش در صفت ہائے خدا موصوف باش

مردِ حق را بوریا قالین بود زانکہ خشتش عاقبت بالین بود

مردِ حق را بود دنیا سود نیست ہرگزش اندیشۂ نابود نیست

در بیان تواضع و صحبت درویشان

گر ترا عقلست یا دانش قرین باش درویش و بدرویشان نشین

ہمنشینی جز بدرویشان مکن تا توانی غیبتِ ایشان مکن

حبِ درویشان کلیدِ جنت است دشمنِ ایشان سزائے لعنت است

پوششِ درویش غیر از دلق نیست در پئے کام و ہوائے خلق نیست

مرد تا ننہد بہ فرقِ نفس پاے راہ کجا یابد بدرگاہِ خدای

مردِ راہ در بندِ قصر و باغ نیست در دلِ او غیرِ درد و داغ نیست

گر عمارت را بری بر آسمان عاقبت زیرِ زمین گردی نہان

گر چو رستم شوکت و زورت بود جائے چون بہرام در گورت بود

اے پسر از آخرت غافل مباش با متاعِ این جہان غافل مباش

در بلیاتِ جہان صبار باش گاہِ نعمت شاکرِ جبار باش

در بیان دلائل شقاوت

چار چیز آثارِ بدبختی بود — جاہلی و کاہلی سختی بود

بیکسی و ناکسی ہر چار شد — بختِ بد را این ہمہ آثار شد

آنکہ در بندِ عبادت مے شود — بیشکی از اہلِ سعادت میشود

بر ہوائے خود قدم ہر کو نہاد — کے تواند با نفسِ سگ جہاد

ہر کہ سازد در جہاں با خواب و خور — در قیامت باشدش ز آتش گذر

رو بگردان از مراد و آرزوے — پس بدرگاہِ خدا مے آر روے

کامرانی سر بناکامی کشد — مرد را خط در نکونامی کشد

امر و نہی حق چو داری اے ولید — پس مرو دنبالۂ نفسِ پلید

ہر کہ ترکِ کامرانی مے کند — بر خلافش زندگانی مے کند

امر و نہی حق ز قرآن گوشدار — جائے شادی نیست دنیا ہوشدار

در بیانِ ریاضت

گر ہمیخواہی کہ گردی سربلند — اے پسر بر خود درِ راحت ببند

ہر کہ بربست او درِ راحت تمام — باز شد بروے درِ دارالسلام

غیر حق را ہر کہ خواند اے پسر — کیست در عالم از و گمراہ تر

اے برادر ترکِ عز و جاہ کن — خویش را شایستۂ درگاہ کن

عزّ و جاہت سر بہ پستی مے کشد — مر ترا بر تن پرستی مے کشد

خوار گردد ہر کہ باشد جاہ جوے — اے برادر قرب آن درگاہ جوے (درگاہ خدا)

نفس در ترکِ ہوا مسکین بود — گوشمالِ نفس نادان این بود

چون دولت از یادِ حق ایمن بود — نفسِ سگ (کاف تحقیر) امارہ کے ساکن بود

ہر کہ او را تکیہ بر صانع بود — در جہان با لقمۂ قانع بود

اکتفا بر روزئے ہر روزہ کن — گر نداری از خدا دریوزہ کن

در بیان مجاہدات نفس

نفس نتوان کشت اِلّا با سہ چیز — چون بگویم یاد گیرش اے عزیز

خنجرِ خاموشی و شمشیرِ جوع (گرسنگی) — نیزۂ تنہائی و ترکِ ہجوع (خفتن)

ہر کرا نبود مرتّب این سلاح — نفسِ او ہرگز نیابد با صلاح

چونکہ دل بے یادِ اللہ ست بود — دیو ملعون یار و ہمراہ ست بود

اہلِ دنیا را چو زر سیم آیدش — لقمہ ہائے چرب و شیرین بایدش

ہر کہ او در بند سیم و زر بود — در عقوبت عاقبت مضطر بود

آنکہ بہرِ عاقبت کارش بود — از خدا تشریف بسیارش بود

مالِ دنیا خاکساران را دہند — عاقبت پرہیزگاران را دہند

ہست شیطان اے برادر دشمنت — غل (طوق) آتش خواہد اندر گردنت

تن آسانی ۱۲ [illegible] گفتن ۱۲ مراد از نفس شیطان ۱۲

۴

مدبری کو روبدنیا آورد
اے پسر با یادِ حق مشغول باش

بہرہ کے از عالمِ عقبیٰ برد
وز خلائق دور ہمچون غول باش

در بیان فقر

فقر خود را پیش کس پیدا مکن
مرترا آنکس کہ فردا جان دہد

محنتِ امروز را فردا مکن
غم مخور آخر کہ آب و نان دہد

تا یکے چون مور باشی دانہ کش
بر توکل گر بود فیر و زیت

گر تو مردی فاقہ را مردانہ کش
حق دہد مانند مرغان روزیت

از خدا شاکر بود مردِ فقیر
خم مشو پیشِ تو انگر ہمچو طاق

گرد ہد قوتش لبِ نانِ فطیر
تا نہ گردی جفت با اہلِ نفاق

مرد رہ را نام و ننگ از خلق نیست
ہر کرا ذوقِ نکو نامے بود

نفرتش از جامہائے دلق نیست
خاص مشمارش کہ او عامے بود

گر ترا دل فارغ از زینت بود
روئے دل چون از ہوا بر تافتی

کے ہوائے مرکب و زینت بود
بعد ازان میدان کہ حق را یافتی

در بیان در یافتن حقیقت نفس امّارہ

چون شتر مرغ شناس این نفس را
گر بہ پر گوئی بگوید اشترم

نے کشد بار و نہ پرّد در ہوا
ور نہی بارش بگوید طائرم

چون گیاهِ زهر رنگش دلکش است — لیک طعمش تلخ و بویش ناخوش است

گر به طاعت خوانیش سستی کند — لیک اندر معصیت چستی کند

نفس را آن به که در زندان کنی — هر چه فرماید خلافِ آن کنی

کامِ نفسِ بد برآوردن خطاست — زانکه دشمن را بپروردن خطاست

نیست درمانش بجز جوع و عطش — تا که سازی رام اندر طاعتش

چون شتر در راه داری بارکش — بار طاعت بر درِ جبار کش

بارِ ایزد را بجان باید کشید — ورنه همچون سگ زبان باید کشید

هر که گردن مے کشد زین بارها — باشد از نفرین بر و انبارها

چون خر مرغ آنکه از بارش گریخت — از گلستانِ حیاتش پر بریخت

هر که بارش را تحمل میکند — در جهان یارش تجمل میکند

کرده بارِ امانت را قبول — از کشیدن پس نباید شد ملول

روزِ اول خود فضولی کرده — وان فضولی از جهولی کرده

جنبشے کن اے پسر غافل مباش — چون بلی گفتی بتن تنبل مباش

هر که اندر طاعتش کسلان بود — حاصلش گمراهی و خذلان بود

وقتِ طاعت تیز رو چون باد باش — وز همه کارِ جهان آزاد باش

راه پر خوف است و دزدان در کمین — رهبرے بر تا نمانی بر زمین

منزلت دور ہست و بارت بس گران
کوششے کن پس حمان از دیگران

ہر کہ در راہ از گران باران بود
ہر دمش از دیدہ خون باران بود

لاجرم چون داری سبک کن بار خویش
ورنہ در راہ سخت بینی کار خویش

چیست بارت جیفۂ دنیائے دون
گر نئے آن کشتہ خوار و زبون

در بیان ترک خوئے آرائی و خودستائی

سرچہ آرائی بدستار اے پسر
ناتوانی دل بدست آر اے پسر

تا نہ گیری ترک عز و مال و جاہ
از ہمہ بر سر نیابی چون کلاہ

نیست مردی خویش را آراستن
قصد جان کرد آنکہ او آراست تن

نیست برتن بہتر از تقوی لباس
وز تکلف مرد را نبود اساس

ہر کہ او در بند آرایش بود
در جہان فرزند آسایش بود

عاقبت جز نامرادی نبودش
بہرۂ از عیش و شادی نبودش

خودستائی پیشۂ شیطان بود
ہر کہ خود را کم زند مرد آن بود

گفت شیطان من ز آدم بہترم
تا قیامت گشت ملعون لاجرم

از تواضع خاک مردم میشود
نور نار از سرکشی گم مے شود

راندہ شد ابلیس از متکبری
گشت مقبل آدم از مستغفری

شد عزیز آدم چو استغفار کرد
خوار شد شیطان چو استکبار کرد

دانه پست افتد زبردستش کند ... خوشه چون سر برکشد پستش کند

در بیان آثار ابلهان

چار چیز آمد نشان ابلهی ... با تو گویم تا بیابی آگهی
عیب خود را بد نه بیند در جهان ... باشد اندر جستن عیب کسان
تخم بخل اندر دل خود کاشتن ... آنکه امید سخاوت داشتن
هر که خلق از خُلق او خوشنود نیست ... هیچ قدرش بر در معبود نیست
هر که او را پیشهٔ بدخوئی بود ... کار او پیوسته بدروئی بود
خوئے بد در تن بلائے جان بود ... مردم بدخو نه از انسان بود
بخل شاخے از درخت دوزخ است ... وان بخیلک از سگان مسلخ است
روئے جنت را کجا بیند بخیل ... پشّه افتاده زیر پائے پیل
باش از بخل بخیلان برکران ... تا نباشی از شمار ابلهان

در بیان عافیت

از بلا تا رسته گردی ای عزیز ... باز باید داشتن دست از دو چیز
زود دست از نفس و دنیا باز دار ... تا بلاها را نباشد با تو کار
گر به حرص و آز گردی مبتلا ... با تو رو آرد زهر سو صد بلا
آنکه نبود هیچ نقدش در میان ... هر کجا باشد بود اندر امان

نفس دنیا را رها کن ای پسر / تا رهی از هر بلا و هر خطر

ای بسا کس کز برائے نفس زار / در بلا افتاد و گشت از غم نزار

از برائے نفس مرغ نامراد / آمد و در دام صیاد او فتاد

تا دولت آرام یابد ای پسر / بود نابود جهان یکسان شمر

از عذاب قهر حق ایمن مباش / در پئے آزار هر مومن مباش

در بلا یاری مخواه از هیچکس / زانکه نبود جز خدا فریاد رس

هر کرا رنجانده عذرش بخواه / تا نه باشد خصم تو در عرصه گاه

گر غنا خواهد کسے از ذو المنن / در قناعت مے توانش یافتن

در بیان عقل و عاقلان

هر کرا عقلست و دانش ای عزیز / دور باید بودنش از چار چیز

کار خود با ناسزا نکند رها / مردمی نکند بجائے ناسزا

عقل داری میل بیکاری مکن / زین چو بگذشتی سبکساری مکن

هر کرا از علم دل روشن بود / در زمانه با صلاح تن بود

تا شوی بیش از همه در روزگار / دست بر نان و نمک بگشاده دار

تا تو باشی در زمانه دادگر / زیردستان را نکو دار ای پسر

هر که بر پند خود آمد استوار / پند او را دیگران بندند کار

ہر کہ از گفتار خود باشد ملول	قول او را دیگرے نکند قبول
ہرچہ باشد در شریعت ناپسند	دور باش از وے چو ہستی ہوشمند
تا صواب کار بینی سربسر	بر مراد خود مکن کار اے پسر

در بیان رستگاری

ہست بیشک رستگاری در سہ چیز	با تو گویم یاد گیرش اے عزیز
زان یکے ترسیدنست از ذوالجلال	دوم آمد جستن قوت حلال
سوئے رفتن بود بر راہ رست	رستگار ست آنکہ این خصلت وراست
گر تواضع پیش گیری اے جوان	دوست دارندت ہمہ خلق جہان
سر مکن در پیش دنیا دار پست	ور کنی بیشک رود دینت ز دست
ہر کہ او از حرص دنیا دار شد	بیگمان از وے خدا بیزار شد
بہر زر مستاء دنیا دار را	تا چہ خواہی کرد این مردار را
مردگانند اغنیائے روزگار	اے پسر با مردگان صحبت مدار
مال و زر بیہدہ دست آوردہ گیر	بعد ازان در گور حسرت بردہ گیر

در بیان فضیلت ذکر

باش دایم اے پسر در یاد حق	گر خبر داری ز عدل و داد حق
زندہ دار از ذکر صبح و شام را	در تغافل مگذران ایام را

یادِ حق آمد غذا این روح را
یادِ حق گر مونسِ جانت بود
گر زمانے غافل از رحمان شوی
مومنا ذکرِ خدا بسیار گوے
ذکر را اخلاص می باید نخست
ذکر بر سہ وجہ باشد بے خلاف
عام را نبود بجز ذکرِ زبان
ذکرِ خاص الخاص ذکرِ سر بود
ذکر بے تعظیم گفتن بدعت است
ہست مر ہر عضو را ذکرِ دگر
ذکرِ چشم ز خوفِ حق بگریستن
یارے ہر عاجز آمد ذکرِ دست
استماعِ قولِ رحمان ذکرِ گوش
اشتیاقِ حق بود ذکرِ دلت
آنکہ از جہلست دائم در گناہ
خواندن قرآن بود ذکرِ لسان

مرہم آمد این دلِ مجروح را
کے ہوائے کاخ و ایوانت بود
اندر آن دم ہمدمِ شیطان شوی
تا بیابی در دو عالم آبروے
ذکرِ بے اخلاص کے باشد درست
تو ندانی این سخن را از گزاف
ذکرِ خاصان باشد از دل بیگمان
ہر کہ ذاکر نیست او خاسر بود
اندران یک شرطِ دیگر حرمت است
ہفت اعضا ہست ذاکر اے پسر
باز در آیاتِ او نگریستن
ذکرِ با خویشان زیارت کردن است
تا توانی روز و شب در ذکر کوش
کوش تا این ذکر گردد حاصلت
کے حلاوت یابد از ذکرِ الہ
ہر کرا این نیست ہست از غافلان

شکرِ نعمت ہائے حق میکن مدام … تا کند حق بر تو نعمت ہا تمام

حمدِ خالق بر زبان دار اے پسر … عمر تا بر باد ندہی سر بسر

لب مجنبان جز بذکرِ کردگار … زانکہ پاکان راہمین بودست کار

در بیان عمل چہار چیز

بر ہمہ کس نیک باشد چار چیز … با تو گویم یاد گیرش اے عزیز

اوّل آن باشد کہ باشی داد گر … ہم ز عقلِ خویش باشی با خبر

با شکیبائی تقرّب کردن است … حرمتِ مردم بجا آوردن است

در بیان خصلت ذمیمہ

چار چیزِ دیگر اے نیکو سرشت … ہست از جملہ خلائق نیک زشت

زان چہار اوّل حسد کینی بود … زان گذشتی عُجب و خود بینی بود

خشم را دیگر فرو ناخوردن است … خصلتِ چارم بخیلی کردنست

اے پسر کم گرد گرد این خصال … از برائے آنکہ زشتست این فعال

غل و غش بگذار چون زر پاک شو … پیش از آنکہ خاک گردی خاک شو

حرص بگذار و قناعت پیشہ کن … آخر از مردن یکے اندیشہ کن

با محبان باش دائم ہمنشین … تا توانی روئے اعدا را مبین

در بیان سعادت و نصیحت

بر سعادت چار چیز آمد دلیل | شرح این هر چار بشنو ای خلیل

از سعادت هر کرا باشد نشان | باشدش تدبیرها با دوستان

هر کرا باشد سعادت رهنمای | صبر دارد از جفای ناسزای

هر کرا بخت و سعادت گشت یار | در جهان باشد بدشمن سازگار

گر تو خود نا شه هوا را گشته | دان که از اهلِ سعادت گشته

گر بود با دوستان تدبیرِ تو | یار باشد دولتِ شبگیرِ تو

از پیِ خود هر که کاری میکند | بخت و دولت زو فراری میکند

دشمنِ خود را نباید زو مبتر | گر توانی گشت او را با شکر

تا توانی جورِ نا اهلان بکش | گر همیخواهی که یابی عیش خوش

چون ترا آید مقامی سازگار | بر نه بندی رخت آنجا زینهار

در نصیحت آنکه نپذیرد سخن | با چنان کس پند خود ضایع مکن

خوی بد را نیک کردن مشکل است | جهد کردن بهر او لا حاصل است

بنده را گر نیست در کارِ رضا | کی تواند باز گرداند قضا

هر که او استیزه با سلطان کند | کارِ خود را سر بسر ویران کند

هر که او باغی شود از پادشاه | روزِ او چون تیره شب گردد سیاه

در بیان علامات مُدبران

چار چیز آمد نشانِ مدبری — یاد گیرش گر تو روشن خاطری
مدبری باشد بہ ابلہ مشورت — پس بہ جاہل دادنِ سیم و زرت
ہر کہ پندِ دوستان نکند قبول — در حقیقت مدبر است آن بوالفضول
ہر کہ از دُنیا نہ گیرد عبرتے — ہست ازان مدبر جہان را نفرتے
مشورت ہر کس کہ با ابلہ کند — دیوِ ملعونش سبک گمراہ کند
آنکہ مال و زر دہد با جاہلان — آنچنان کس کے بود از مقبلان
زر چو جاہل را ہمے آید بکف — میکند اسراف و بسازد تلف
نشنود از دوست مدبر پند را — از جہالت بگسلد پیوند را
عبرتے گیر از زمانہ اے جوان — تا نباشی از شمار مدبران
ہر کرا از عقل آگاہی بود — نزد او ادبار گمراہی بود

در بیان آنکہ چہار چیز را حقیر نباید شمرد

چار چیز آمد بزرگ و معتبر — مے نماید خورد لیکن در نظر
زان یکے خصمیست و دیگر آتش است — باز بیماری اگر زو دل ناخوش است
چارمے دانش کہ آراید ترا — این ہمہ تا خورد نہ نماید ترا (یعنے ہرگز)
ہر کہ در چشمش عدو باشد حقیر — از بلائے او کند روزے نفیر

ذرهٔ آتش چو شد افروخته — بینی از وے عالمے را سوخته

علم گر اندک بود خوارش مدار — زانکه دارد علم قدر بے شمار

رنج اندک را مکن غمخوارگی — ورنه بینی عجز در بیچارگی

درد سر را گر نجوید کس علاج — خوف آن باشد که برگردد مزاج

باش از قولِ مخالف پُر حذر — پیش ازاں کس پا درآئی اے پسر

آتش اندک توان کشتن باب — وائے آن ساعت که گیرد التهاب

در بیان مذمت خشم و غضب

اے پسر ہر کس که دارد چار چیز — چار دیگر ہم شود موجود نیز

عاقبت رسوائی آید از لجاج — خشم را نکند پشیمانی علاج

بیگمان از کبر خیزد دشمنی — حاصل آید خواری از کاہل تنی

چون لجوجی در میان پیدا شود — بنده از شومئ او رسوا شود

خشم خود را چونکه راند جاہلی — جز پشیمانیش نبود حاصلی

ہر که گشت از کبر بالا گردنش — دوستان گردند آخر دشمنش

کاہلی را ہر که سازد پیشه — آید از خواری بپایش تیشه

خشم خود را گر فرو نخورد کسے — عاقبت بیند پشیمانی بسے

ہر که او افتاده و تن پرورست — نیست آدم کمتر از گاو خرست

در بیان بے ثباتی چہار چیز و پرہیز ازان

چار چیز اے خواجہ کم دارد بقا — گوش دار اے مومن نیکو لقا

جور سلطان را بقا کمتر بود — پس عتاب اصدقا کمتر بود

دیگر آں مہرے کہ بینی از زنان — بے بقا چون صحبت ناجنس دان

با رعیت چون کند سلطان ستم — مرورا باشد بقا در ملک کم

گر ترا از دوستان آید عتاب — کم بقا باشد چو خط بر روئے آب

گرچہ باشد زن زمانے مہربان — چون کم آید بہرہ بکشاید زبان

چہ بہ ناجنسان نشیند آدمی — کمترک بیند از ایشان ہمدمی

زاغ چون فارغ ز بوئے گل بود — نفرتش از صحبت بلبل بود

صحبت ناجنس جانکاہی بود — جملہ را زین حال آگاہی بود

چون ترا ناجنس آید در نظر — اے پسر چون باد از وے درگذر

در بیان آنکہ چہار چیز از چہار چیز کمال مے یابد

چار چیز از چار دیگر شد تمام — چون شنیدی یاد میدار اے غلام

دانش مرد از خرد گیرد کمال — از عمل و نیت ہمے یابد کمال

و نیت از پرہیز کامل مے شود — نعمت از شکر شامل مے شود

ہست دانش را کمالات از خرد — بے عمل را اہل دین کس نشمرد

شکر نعمت را کمالے میدہد ‏ — غافلان را گوشمالے میدہد

شکر ناکردن زوالِ نعمت است ‏ — بہرۂ شاکر کمالِ نعمت است

علم را بے عقل نتوان کار بست ‏ — پیشِ بے عقلان نمی باید نشست

بے خرد دانش وبال است اے پسر ‏ — علم مرغ و عقل بال است اے پسر

ہر کہ علمے دارد و نبود بران ‏ — از طریق عقل باشد بر کران

دربیان آنکہ باز گردانیدن آن محال است

چار چیز است آنکہ بعد از رفتنش ‏ — از محالات است باز آوردنش

چون حدیثے رفت ناگہ بر زبان ‏ — یا کہ تیرے جست بیرون از کمان

باز چون آرد حدیثے گفتہ را ‏ — کس نہ گرداند قضائے رفتہ را

باز کے گردد چو تیر انداختی ‏ — ہمچنین عمرت کہ ضایع ساختی

ہر کہ بے اندیشہ گفتارش بود ‏ — پس ندامت ہائے بسیارش بود

تا نہ گفتی مے توانی گفتنش ‏ — چون بگفتی کے توان بنہفتنش

دربیان غنیمت دانستن عمر

عمر را میدان غنیمت ہر نفس ‏ — چون رود دیگر نیاید باز پس

ہیچکس از خود قضا را رد نکرد ‏ — ہر کہ راضی از قضا شد بد نکرد

ہر کہ میخواہد کہ باشد در امان ‏ — مُہر مے باید نہادن بر زبان

مے سزد گر عمر را دار اے عزیز — چون رود پیشش نہ خواہی دید نیز

در بیان خموشی و سخاوت

حاصل آید چار چیز از چار چیز — یاد گیر این نکتہ از من اے عزیز

خامشی را ہر کہ سازد پیشۂ — گردد ایمن نبودش اندیشۂ

گر سلامت بایدت خاموش باش — گشت ایمن ہر کہ نیکی کرد فاش

از سخاوت مرد یابد سروری — شکرِ نعمت را دہد افزون تری

ہر کہ او شد ساکت و خاموش گرد — از سلامت کشتئے بر دو خش کرد

گر ہمے خواہی کہ باشی در امان — رو نکوئی کن تو با خلقِ جہان

ہر کرا عادت بود جود و کرم — در میانِ خلق گردد محترم

ہر کہ کارِ نیک یابد مے کند — این ہمہ را دان کہ با خود میکند

اے برادر بندۂ معبود باش — تا توانی با سخا و جود باش

باش از بخلِ بخیلان پُر حذر — تا نہ سوزد مر ترا نارِ سقر

در بیان چیزیکہ خواری آرد

چار چیزت بر دہد از چار چیز — نشنود این نکتہ جز اہلِ تمیز

ہر کہ زو صادر شود این چار کار — بیند او چارِ دگر بے اختیار

چون سوال آورد گردد خوار مرد — ماند تنہا ہر کہ استخفاف کرد

هر که در پایانِ کارے ننگرد	عاقبت روزے پشیمانی خورد
هر که نکند احتیاطِ کارها	بر دلش آخر نشیند بارها
هر که گشت از خوئے بدناسازگار	دوستان بیشک کنند از وے فرار

در بیانِ آنچه آدمی را شکست آرد

آدمی را چار چیز آرد شکست	با تو گویم گوش دار اے حق پرست
دشمنِ بسیار و وامِ بیشمار	جرمِ بیحد و عیالِ پُر قطار
وائے مسکینے که غرقِ وام شد	هر دمے از غصّه خون آشام شد
هر کرا بسیار باشد دشمنش	خیره گردد هر دو چشمِ روشنش
هر کرا اطفال بسیارش بود	در زمانه زارئے کارش بود

در بیانِ صفتِ زنان و صبیان

چار چیز است از خطاہاے پسر	گوش دارش با تو گویم سر بسر
اوّل از زن داشتن چشمِ وفا	ساده دل را بس خطا باشد خطا
ایمنی زابله خطائے دیگر ست	صحبتِ صبیان ازینها بدتر ست
چارمی از مکرِ دشمن ایمنی	کے کند دشمن بغیر از دشمنی

در بیانِ عطاہائے حق

چار چیز است از عطاہائے کریم	با تو گویم یاد گیرش اے سلیم

فرض حق اوّل بجا آوردن است	والدین از خویش راضی کردن است
حکم دیگر چیست با شیطان جہاد	چارمے نیکی بہ خلق نامراد

در بیان آنکہ عمر زیادہ کنند

مے فزاید عمر مرد از چار چیز	این نصیحت بشنو اے جان عزیز
اوّل آوردن بگوش آواز خوش	وانگہے دیدن جمالِ ماہ وش
سوم آمد ایمنی بر مال و جان	میفزاید عمر مردم را از ان
آنکہ کارش بر مرادِ دل بود	در بقا افزونیش حاصل بود

در بیان آنکہ عمر را بکاہد

عمر مردم را بکاہد پنج چیز	یاد دارش چون شنیدی اے عزیز
شد یکے زان پنج در پیری نیاز	پس غریبی وانگہے رنج دراز
ہر کہ او بر مردہ اندازد نظر	عمر او بیشک بکاہد اے پسر
پنجم آمد ترس و بیم از دشمنان	عمر را اینہا ہمے دارد زیان
ہر کہ او از دشمنان ترسان بود	کارِ او ہر لحظہ دیگر سان بود

در بیان باعث زوال سلطنت

چار چیز آمد فسادِ پادشاہ	با تو مے گویم ولے دارش نگاہ
اوّل اندر مملکت جورِ امیر	دیگر آن غفلت کہ باشد در وزیر

رنج شه باشد خیانت در وزیر
بد بود گر قوتے یابد اسیر

چون کند در ملک شه میرے ستم
پادشاه را زین سبب باشد الم

چون بود عاقل وزیر بے خبر
ملک شه ازوے بود زیر و زبر

گر خلل در کاتبِ دیوان بود
عاقبت رنجِ دلِ سلطان بود

گر اسیران را بود قوّت پدید
در ولایت فتنہا گردد جدید

چون صلاحت در وجودِ شه بود
دست میران از ستم کوته بود

گر نه باشد واقف و دانا وزیر
پادشه را زو بود رنجِ کثیر

گر ندارد شه سیاست را بکار
ملک ویران گردد از هر نابکار

در بیان آنکه آبرو نه بزد

دور باش از پنج خصلت اے پسر
تا نریزد آبرویت در نظر

اوّلاً کم گوئے با مردِ دروغ
زانکه گردی از دروغت بے فروغ

هر که استیزه [جنگ] کند با مهتران [سرداران]
آبروئے خود بریزد بیگمان

پیشِ مردم هر کرا نبود ادب
گر بریزد آبرو نبود عجب

از سبکساران مباش اے نیکخوے
کز سبکساری بریزد آبروے

اے پسر با مهترانِ کم ستیز
وز حماقت آبروئے خود مریز

گر به عالم آبرو مے بایدت
دا نره خلق نکو مے بایدت

هر که آهنگِ سبکساری کند — ز آبروی خویش بیزاری کند
جز حدیثِ راستی با مردم مگوی — تا نه گردد آبرویت آبِ جوی
از خلاف و از خیانت باش دور — تا بود پیوسته در روی تو نور
گر همی خواهی که گویندت نکو — ای برادر هیچکس را بد مگو
تا نباشی در جهان اندوهگین — از حسد در روزگارِ کس مبین

در بیان آنکه آبرو بیفزاید

می فزاید آبرو از پنج چیز — با تو گویم بشنو ای اهلِ تمیز
در سخاوت کوش گر داری غنا — تا فزاید آبرویت از سخا
بردباری و وفاداری گزین — زانکه آب روی افزاید ازین
هر که او بر خلق بخشاید همی — بیشک آب روی افزاید همی
چون بکارِ خویش حاضر بودهٔ — آبروی خویش را افزودهٔ
از سخاوت آبرو افزون شود — وز بخیلی بی خرد ملعون شود
هر کرا بر خلق بخشایش بود — آبروی او در افزایش بود
باش دایم بردبار و باوفا — تا بروی خویش بینی صد ضیا
تا بماند رازت از دشمن نهان — سرّ خود با دوستان کمتر رسان
تا نه گردی پیش مردم شرمسار — آنچه خود ننهادهٔ باشی برمدار

اے برادر پردۂ مردم مدر	تا ندرّد پردہ ات شخصے دگر
با ہوائے دل مکن زنہار کار	تا نیارد بس پشیمانیت بار
تا دیانت باشد اے خواجہ راز	دست کوتاہ دار ہر جانب دراز
قدر مردم را شناس اے محترم	تا شناسد دیگرے قدرِ تو ہم
ہر کرا قدرے نباشد در جہان	زندہ مشمارش کہ ہست از مُردگان
از قناعت ہر کرا نبود نشان	کے توانگر سازدش مالِ جہان
بر عدوّے خویش چون یابی ظفر	عفو پیش آور ز جرمش در گذر
دائما میباش از حق ترسگار	نیز باش از رحمتش امیدوار
با تواضع باش و خو کن با ادب	صحبتِ پرہیزگاراں مے طلب
بردباری جوئے و بے آزار باش	تا کہ گردد در ہنر نامِ تو فاش
صبر و علم و حلم تریاقِ دل اند	حرص و بغض و کینہ زہر قاتل اند
ہمچو تریاق اند دانایانِ دہر	قاتل اند اے خواجہ نادان چو زہر
مردم از تریاق مے یابد نجات	خود کسے از زہر کے یابد حیات
فخر جملہ عملہا نان دادن است	در برے دوستان بکشادن است
گرچہ دانا باشی و اہلِ ہنر	خویش را کمتر ز ہر نادان شمر

در بیان علامت نادان

شد دو خصلت مردِ نادان را نشان	صحبتِ صبیان و رغبت با زنان

در بیان صفت زندگانی

تا خوشی در زندگانی اے ولید	مرد را از خوئے بد گردد پدید
آنکه نبود مرد را فعلِ نکو	مرده میدانش که نبود زنده او
هر که گوید عیب تو اندر حضور	مے نماید راه ات از ظلمت بنور
مرترا هر کس که باشد رہنمائے	شکر او بباید آوردن بجائے
مر خردمندانِ عالم را شناس	خلق نیکو بہترم نیکو تر لباس
حال خود را از دو کس پنہان مدار	از طبیبِ حاذق و از یار غار
تا صوابِ کار بینی سر بسر	بر مرادِ خود مکن کار اے پسر
تا توانی با زنان صحبت مجوے	رازِ خود را نیز با ایشان مگوے
آنچه اندر شرع باشد ناپسند	گرد آن هرگز مگرد اے ہوشمند
هر چه را کرد ست حق بر تو حرام	دور باش از وے که باشی نیکنام
چونکه روزی بر تو بکشاید خدائے	دل کشاده دار و تنگی کم نمائے
تازه روی و خوش سخن باش اے اخی	تا بود نامِ تو در عالم سخی
بر مخور اندوه مرگ اے بوالهوس	چونکه وقت آید نه گردد پیش و پس
دل ز غل و غش همیشه پاک دار	تا توانی کینه در سینه مدار

تکیه کم کن خواجه بر کردار خویش | دل بنه بر رحمتِ جبارِ خویش

بهترین چیز ہا خلقِ نکوست | خلق خُلقِ نیک را دارند دوست

رو فروتر باش و ائمہ اے خلف | کین بود آرایشِ اہلِ سلف

آنکه باشد در کفِ شهوت اسیر | گرچه آزاد ست او بابند و گیر

گر تو بینی ناکسے را دستگاه | حاجتِ خود را ازو هرگز مخواه

بر درِ ناکس قدم هرگز مبر | ور بہ بینی ہم مپرس از وے خبر

تا توانی کار ابله را مساز | کار فرمایش ولے کمتر نواز

در بیان احتراز از دشمنان

از دو کس پرہیز کن اے ہوشیار | تا نہ بینی نکبتے از روزگار

اوّل از دشمن که او استیزه روست | وانگہے از صحبتِ نادان دوست

خویش را از نزدِ دشمن دور دار | یارِ نادان را ز خود مہجور دار

اے پسر کم گوئے با مردم درشت | ور بگوئی از تو گردانند پشت

بہترین خصلت ار دانی کرست | آنکه داد انصاف انصافش نخواست

چون حدیثِ خوب گوئی با فقیر | به بود زانش که پوشانی حریر

خشم خوردن پیشهٔ ہر سرور است | تلخ باشد و از شکر شیرین تر است

ہر که با مردم نه سازد در جهان | زندگانی تلخ دارد بیگمان

آنکہ شوخ ست و ندارد شرم نیز / وانکہ او ناپاک زادست ای عزیز

از ملامت تا بمانی در امان / باش دائم ہمنشین زیرکان

در بیان آنکہ خواری آورد

ہشت خصلت آورد خواری برے / یا تو گوئم گر ہمے گوئی بگوے

اوّل آن باشد کہ مانندِ مگس / مرد ناخوانده شود مہمان کس

ہر کہ او مہمان کس ناخوانده شد / نزدِ مردم خوار و زار و رانده شد

دیگر آن باشد کہ نادانے بود / کدخدائے خانۂ مردم شود

کار کردن بر حدیثِ آن دو مرد / کز سرِ جہل اند دائم در نبرد

ہر کہ بنشیند زبر دست صدور / گر رسد خواری بر وخیش نیست دور

نیست جمعی را چو بر قولِ تو گوش / صد سخن گر باشدت یکسر بپوش

حاجتِ خود را مگو با دشمنان / زین بتر خواری نباشد در جہان

از فرومایہ مرادِ خود مجوے / تا نباید مر ترا خواری برے

با زن و کودک مکن یاری بلا / تا نہ گردی خوار و زار و مبتلا

در بیان زندگانی خوش

در جہان شش چیز مے آید بکار / اوّلا یار و طعامِ خوشگوار

خوش بود یارِ موافق در جہان / بار مخدومے کہ باشد مہربان

هر سخن کان راست گوئی و درست	به ز دنیا زانکه در وے نفع تست
آنچه ارزان است عالم در بہاش	عقلِ کامل وان تو زو دل شاد باش
دشمن حق را نباید داشت دوست	بازگشتِ جملہ چون آخر بدوست
عیب کس با او نمے باید نمود	زانکه نبود هیچ کسے بے غدود
از خدا خواه آنچه خواهی اے پسر	نیست در دستِ خلائق خیر و شر
بندگان را نیست ناصر جز اللہ	یاری از حق خواه و از غیرش مخواه
آنکه از قہر خدا ترسد بسے	بیگمان ترسند از وے ہر کسے
از بدی گفتن زبان را ہر کہ بست	کرد شیطانِ لعین را زیر دست

در بیان آنکہ اعتماد را نشاید

کس نباید پنج چیز از پنج کس	یاد گیر از ناصح اے صاحب نفس
نیست اوّل دوستی اندر ملوک	این سخن باور کند اہلِ سلوک
سفلہ را با مروّت نگری	هیچ بدخوئے نیابد مہتری
هر که بر مالِ کسان دارد حسد	بوئے رحمت بر دماغش کے رسد
آنکه کذّاب است و میگوید دروغ	نیست او را در وفاداری فروغ

در بیان نصیحت و خیر اندیشی

هر کرا سه کار عادت باشدش	در جہان بخت و سعادت باشدش

اوّلاً گر بینی او عیبِ کسان | در ملامت هیچ مگشا بد زبان
هر کرا بینی براه نا صواب | هر براهش آر تا یابی ثواب
زحمت خود را ز مردم دور دار | بارِ خود بر کس میفگن زینهار

در بیان تسلیم

گر همیخواهی که باشی رستگار | سه بگردان اے برادر از سه کار
اوّلاً دیدن بود حکمِ قضا | بعد ازاں جستن بجان و دل رضا
چیست سویم دور بودن از جفا | هر که این دارد بود اهلِ صفا
هر که دارد دانش و عقل و تمیز | جز براهِ حق نه بخشد هیچ چیز
صدقۂ کالوده باشد با ریا | کے بود آن خیر مقبولِ خدا
گر عمل خالص نباشد همچو زر | قلب را ناقد نبارد در نظر
تا تو انگر باشی اندر روزگار | نفس را از آرزوها دُور دار

در بیان کرامت حق

چار چیز است از کراماتِ حق | یاد دارش چون زمن گیری سبق
اوّلاً صدقِ زبانت در سخن | و انگهے حفظِ امانت فهم کن
پس سخاوت هست از فضلِ اله | فضلِ حق دان در نظر داری نگاه
هر کرا حق داده باشد این چهار | باشد آنکس مومن و پرهیزگار

تا توانی دور باش از سود خوار
زانکه هست از دشمنان کردگار

پیش مردم آنکه رازت کرد فاش
همدم آن ابلهٔ باطل مباش

هرکه باشد مانع عشر و زکوٰة
وانکه غافل وار بگذارد صلوٰة

بر حذر باش از چنان کس زینهار
تا نسوزد مر ترا آسیب نار

در بیان فرو خوردن خشم

لذت عمرت اگر باید بدهر
باش دائم پر حذر از خشم و قهر

چون نه گردد خلق با خوی تو راست
گر بجوئے مردمان سازی رواست

اے برادر تکیه بر دولت مکن
یاد دار از ناصح خود این سخن

سود نکند گر گریزی از قضا
هرچه مے آید بدان میده رضا

زانچه حاصل نیست دل خورسند دار
گوش دل را جانب این پند دار

هرکه او با دوستان یکدل بود
جمله مقصود دلش حاصل بود

در بیان جهان فانی

در جهان دانی که باشد معتبر
آنکه او را باک نه بود از خطر

کم کند با کس وفا این روزگار
جور دارد نیستش با مهر کار

آنکه با تو روز غم بود دست یار
روز شادی هم بپرسش زینهار

روز نعمت گر تو پردازی بکس
روز محنت باشدت فریاد رس

چون بیابی دولتے از مستعان
اندران دولت بپرس از دوستان

مرترا هرکس که یار غم بود
چون رسد شادی همان همدم بود

در بیان معرفت الله

معرفت حاصل کن اے جانِ پدر
تا بیابی از خدائے خود خبر

هرکه عارف شد خدائے خویش را
در فنا بیند بقائے خویش را

هرکه او عارف نباشد زنده نیست
قُربِ حق را لائق و ارزنده نیست

هرکه اورا معرفت حاصل نشد
هیچ با مقصودِ خود واصل نشد

نفس خود را چون تو بشناسی ولا
حق تعالیٰ را بدانی با عطا

عارف آن باشد که باشد حق شناس
هرکه عارف نیست گردد ناسپاس

هست عارف را بدل مهر و وفا
کار عارف جمله باشد با صفا

هرکه اورا معرفت بخشد خدا
غیرِ حق را در دلِ او نیست جاے

نزدِ عارف نیست دنیا را خطر
بلکه بر خود نیستش هرگز نظر

معرفت فانی شدن در وے بود
هرکه فانی نیست عارف کے بود

عارف از دنیا و عقبیٰ فارغ است
زانچه باشد غیر مولیٰ فارغ است

همّتِ عارف لقائے حق بود
زانکه در حق فانئے مطلق بود

در بیانِ مذمّتِ دنیا

تا چه ماند این جهان گویم جواب — آنکه بیند آدمی چیزی بخواب
چون شوی بیدار از خواب ای عزیز — حاصلی نبود ز خوابت هیچ چیز
همچنین چون زنده افتاد و مرد — هیچ چیزی از جهان با خود نبرد
هر کرا او دست کرد از ره نکو — در ره عقبی بود همراه او
این جهان را چون زنی دان خوب روی — خویش را آراید اندر چشم شوی
مرد را می پرورد اندر کنار — مکر و شیوه می نماید بی شمار
چون بیابد خفته شوی را ناگهان — بیگمان سازد هلاکش بیگمان
با تو باید ای عزیز پر هنر — گر چنین مکاره باشی بر حذر

در بیان ورع

در ورع ثابت قدم باش ای پسر — گر همی خواهی که گردی معتبر
خانهٔ دین آباد گردد از ورع — لیک می گردد خرابی از طمع
هر که از علم و ورع گیرد سبق — دور باید بودنش از غیر حق
رستگاری از ورع پیدا شود — هر که باشد بی ورع رسوا شود
با ورع هر کس که خود را کرد راست — جنبش و آرامش از بهر خدا است
آنکه از حق دوستی دارد طمع — در محبت کاذبش دان بی ورع

در بیان تقوی

چیست تقوی ترک شبهات و حرام — از لباس و از شراب و از طعام

هرچه افزون است گر باشد حلال
نزد اصحاب ورع باشد وبال

چون ورع شد یار با علم و عمل
حسن اخلاق ترا ناید خلل

ناگهان ای بنده گر کردی گناه
توبه کن در حال و عذر آن بخواه

چون گناه نقد آمد در وجود
توبهٔ نسیه ندارد هیچ سود

در انابت کاهلی کردن خطاست
بر امید زندگی کان بیوفاست

در بیان فواید خدمت

تا توانی ای پسر خدمت گزین
تا شود اسپ مرادت زیر زین

بنده چون خدمت مردان کند
خدمت او گنبد گردان کند

بهر خدمت هر که بربندد میان
باشد از آفات دنیا در امان

هر که پیش صالحان خدمت کند
ایزدش با دولت و حرمت کند

خادمان راهست در جنت مآب
روز محشر بی‌حساب و بی‌عقاب

خادمان باشند اخوان را شفیع
جای ایشان در جهان باشد رفیع

گرچه خادم عاصی و مفلس بود
بهتر از صد عابد ممسک بود

می‌دهد هر خادمی را مستعان
اجر و مزد صائمان و قائمان

بهر خدمت هر که بربندد کمر
از درخت معرفت یابد ثمر

هر که خادم شد جنانش میدهند
هم ثواب غازیانش میدهند

در بیان صدقه

تو اماں باشی ز قهر کردگار / صدقه میده در نهان و آشکار

صدقه ده هر بامداد و هر پگاه / تا بلاها از تو گرداند اله

هر که او را خیر عادت مے شود / بیگمان عمرش زیادت مے شود

آنکه نیکی مے کند در حق ناس / بهترین مردمان او را شناس

آنکه از وے هست مردم را ضرر / در میان خلق نبود زو بتر

دین ندارد هر که نبود رستگار / نیست عقل آنرا که باشد نابکار

با ورع باش اے پسر گر مومنی / کافرے از قهر حق گر ایمنی

هر کرا نبود ورع ایمانش نیست / هر کرا نبود حیا احسانش نیست

توبه نبود هر کرا توفیق نیست / حق نه بیند هر کرا تحقیق نیست

در بیان تعظیم مهمان

اے برادر میهمان را نیک دار / هست مهمان از عطائے کردگار

میهمان روزی بخود مے آورد / پس گناه میزبان را مے برد

هر کرا جبار دارد دشمنش / باز دارد میهمان از مسکنش

اے برادر دار مهمان را عزیز / تا بیابی عزت از رحمان تو نیز

مومنے کو داشت مهمان را نکو / حق کشاید باب جنت را برو

هر کرا شد طبع از مهمان ملول / از وے آزرده خدا و هم رسول

بنده کو خدمتے مهمان کند / خویش را شائسته رحمان کند

ط ۱ے از دوزخ و زان عفو تقصیر تو تیر باں ۱۲

هر که مهمان را بروی تازه دید — از خدا الطاف بی اندازه دید

از تکلّف دور باش ای میزبان — تا گرانی نبودت از میهمان

میهمان را ای پسر اعزاز کن — گر بود کافر برو در باز کن

هست مهمان از عطاهای کریم — هر که زو پنهان شود باشد لئیم

معرفت داری گره بر زر مبند — چون رسد مهمان بر ویش در مبند

خیز و بر خوانِ کسی مهمان مشو — چون رسد مهمان از و پنهان مشو

هر که مهمان را گرامی می کند — کوششی در نیکنامی می کند

هر که مهمانت شود از خاص و عام — پیش او می باید آوردن طعام

زانچه داری اندک و بیش ای پسر — برده باید پیش درویش ای پسر

نان بده بر جایعان بهرِ خدای — تا دهندت در بهشتِ عدن جای

با تنِ عور آنکه بخشد جامهٔ — حق دهد او را ز رحمت خامهٔ

هر که ثوبی بر تنِ عوری دهد — در دو عالم ایزدش نوری دهد

گر براری حاجتِ محتاج را — بر سر از اقبال یابی تاج را

هر کرا باشد بدولت بخت یار — خیر ورزد در نهان و آشکار

ای پسر هرگز مخور نانِ بخیل — کم نشین در عمر بر خوانِ بخیل

نانِ ممسک جمله رنجست و عنا — می شود نانِ سخی نور و صفا

تا نخواندت بخوان کس مرو — در پی مردار چون کرگس مرو

چشمِ نیکی از خسیسِ دُون مدار	سقف ویران را تو بر استون مدار
گر کنی خیرے تو آن از خود مبین	هر چه بینی نیک بین و بد مبین

در بیانِ علاماتِ احمق

سه علامت دان که در احمق بود	اوّلاً غافل ز یادِ حق بود
گفتنِ بسیار عادت باشدش	کاهلی اندر عبادت باشدش
اے پسر چون احمق و جاهل مباش	یکدم از یادِ خدا غافل مباش
هر که او از یادِ حق غافل بود	از حماقت در رهِ باطل بود
هیچ از فرمانِ حق گردن متاب	تا نمانی روزِ محشر در عذاب
باطلے را اے پسر گردن منه	نقدِ مردان را بهر کودن منه
در قضائے آسمانی دم مزن	هر کسے را بیش بین و کم مزن
دستِ خود را سوئے نامحرم میار	جانبِ مالِ یتیمان هم میاز
تا توانی راز با همدم مگوے	گر تو باشی نیز با خود هم مگوے
تا شوی آزاد و مقبل اے عزیز	بے طمع مے باش گر داری تمیز

در بیانِ علاماتِ فاسق

هست فاسق را سه خصلت در نهاد	باشد اوّل در دلش حُبِّ فساد
خصلتش آزردنِ خلقِ خدا ست	دور دارد خویش را از راهِ راست

در بیانِ علاماتِ شقی

بست ظاہر سہ علامت در شقی / میخورد دائم حرام از احمقی
بے طہارت باشد و بیگاہ خیز / ہم ز اہلِ علم باشد در گریز
اے پسر بگریز از اہلِ علوم / تا نہ سوزد مر ترا نارِ سموم
تا توانی ہیچکس را بد مگوے / پیشِ مردم عیب ہر کس را مجوے
با طہارت باش و پاکی پیشہ کن / وز عذابِ گور نیز اندیشہ کن

در بیان علامات بخیل

سہ علامت ظاہر آمد در بخیل / با تو گویم یاد گیرش اے خلیل
اولاً از سائلان ترسان بود / وز بلائے جوع ہم لرزان بود
چون رسد در رہ بہ خویش و آشنا / بگذرد آنجا و گوید مرحبا
نیست از مالش کسے را فائدہ / کم رسد با کس ز خوانش مائدہ

در بیان قساوت قلب

سخت دل را سہ علامت یافتم / چون بدیدم رو از و بر تافتم
با ضعیفان باشدش جور و ستم / ہم قناعت نبودش با بیش و کم
موعظت ہر چند گوئی بیشتر / در دلِ سختش نباشد کارگر
اہلِ دنیا را بمعنے مردہ دان / تا نہ باشد ہمچنین با مردگان

در بیان حاجت خواستن

حاجتِ خود را مجو از زشت روے / آنکہ دارد خوب از وے بجوے
مومنے را با تو چون افتاد کار / تا توانی حاجتِ او را برار

حاجتِ خود را بجز از سلطان مخواه / چون نخواهی یافت از دربان مخواه
از وفاتِ دشمنان شادی مکن / از کسے پیش کس آزادی مکن

در بیان قناعت

با قناعت ساز دائم اے پسر / گرچه هیچ از فقر نبود تلخ تر
هر سحر برخیز و استغفار کن / فرصتے اکنون که داری کار کن
همنشینِ خویش را غیبت مکن / غیر شیطان بر کسے لعنت مکن
چون شود هر روز در عالم جدید / از گناهان توبه مے باید گزید
هر کرا ترسے نباشد از خدا / حق بتر سازد ز هر چیزے ورا
تا توانی حاجتِ مسکین برار / تا برآرد حاجتت پروردگار
هست مالت جمله در کف عاریت / گر بماند از تو باشد زاریت
عاریت را باز مے باید سپرد / هیچکس دیدی که زر با خود ببُرد
حاصل از دُنیا چه باشد اے امین / نه گز از کرباس و نه گز از زمین
هر چه دادی در رهِ حق آن تست / آنچه ماند از تو بلائے جانِ تست
هر که با اندک ز خود راضی شود / حاجتِ او را خدا قاضی شود
هست دُنیا بر مثالِ قنطرهٔ / بگذر از وے گر تو داری زهره
هر که سازد بر سر پل خانهٔ / نیست عاقل او بود دیوانهٔ
از خدا نبود روا جستن غنا / هست مومن را غنا رنج و عنا

فقر و درویشی شغلِ مومن است — زانکه اندر وی صفای مومن است

مال و اولادت بمعنی دشمن اند — گرچه نزدیکِ تو چشمِ روشن اند

اِنَّمَا اَمْوَالُکُمْ وَاَوْلَادُکُمْ را یاد گیر — مال و ملکِ این جهان بر باد گیر

مرد راه را رو بدنیا سود نیست — هرگزش اندیشهٔ نابود نیست

هر که از صدقش دلِ صافی بود — خرقه یا با لقمهٔ کافی بود

هر که در بندِ زیادت می شود — دور از اهلِ سعادت می شود

بندگانِ حق چو جان را باختند — اسپ همت تا ثریا تاختند

نانه بازی در رهِ حق هر چه هست — آنچه می باید کجا آید بدست

در بیانِ نتائج سخا گوید

در سخا کوشش ای برادر در سخا (تکرار برای تاکید) — تا بیابی از پس شدت رخا

باش پیوسته جوانمرد ای اخی — زانکه نبود دوزخی مردِ سخی

در منح مردِ سخی نورِ صفاست — زانکه در جنت قرینِ مصطفی (صلی الله علیه وسلم) است

حق تعالی بر درِ جنت نوشت — اینکه جای اسخیا باشد بهشت

اسخیا را با جهنم کار نیست — جای ممسک (بخیل) جز درونِ نار نیست

کارِ اهلِ بخل را ابلیس دان — در جهنم همدمِ ابلیس دان

هیچ ممسک نگذرد سوی بهشت — بلکه با او کی رسد بوی بهشت

آنکه میخواند مرا او را سقر — اهل کبر و بخل را باشد مقر

ای پسر در مردمی مشهور باش
از بخیلی وز تکبر دور باش
با سخا باش و تواضع پیشه گیر
تا شود روی دولت بدر منیر

در بیان کارهای شیطانی

چار خصلت فعل شیطانی بود
داند اینها هر که رحمانی بود
عطسهٔ مردم چو بگذشت از یکی
باشد آن از فعل شیطان بیشکی
خون بینی نیز از شیطان بود
آنکه ظاهر در تن انسان بود
خامیازه فعل شیطان است وقتے
ای پسر ایمن مباش از مکر وے

در بیان علامات منافق

دور باش ای خواجه از اهل نفاق
در جهنم و آن منافق را وثاق
سه علامت در منافق ظاهر است
زان سبب مقهور قهر قاهر است
وعدهای او همه باشد خلاف
قول او نبود بغیر از کذب و لاف
مومنان را کم امانت میکنند
هم امانت را خیانت میکند
نیست در وعده منافق را وفا
زان نه باشد در رخش نور و صفا
تا بخود پنداری منافق را امین
نیست یادا شرش از روی زمین
از منافق ای پسر پرهیز کن
تیغ را از بهر قتلش تیز کن
با منافق هر که همراه میشود
منزل او در تگ چه میشود

در بیان علامات متقی

سہ علامت باشد اندر متقی
کے بود نسبت تقی را با شقی

ہر چند رباش اے تقی از یار بد
تا نیفتد از ترا در کارِ بد

کم رود ذکرِ دروغش بر زبان
از طریقِ کذب باشد بر کران

از حلال و پاک ہم گیرند کام
تا نیفتد اہلِ تقوےٰ در حرام

در بیان علامات اہلِ جنت

ہر کرا باشد سہ خصلت در سرشت
باشد آنکس بیشک از اہلِ بہشت

شکر در نعما و صبر اندر بلا
مے دہد آئینۂ دل را جلا

ہر کہ ترسد از الہِ خویشتن
خواہد او عذرِ گناہِ خویشتن

معصیت را ہر کہ پے در پے کند
ایزدش از اہلِ جنت کے کند

اے پسر دائم باستغفار باش
وز بدان و مفسدان بیزار باش

گر کنی خیرے بدستِ خویش کن
خیر خود را وقف ہر درویش کن

یک درم کان را ز دستِ خود دہند
بہ بود زان کش پسِ او صد دہند

گر ببخشی خود یکے خرمائے تر
بہتر از بعد تو صد مثقال زر

ہر چہ بخشیدے مکن با او رجوع
گر ز پا افتادۂ از دست جوع

این بدان ماند کہ شخصے قے کند
باز میلِ خوردنِ آن مے کند

با پسر گر چیزکے بخشد پدر
میرسد گر باز گیرد زان پسر

اے پسر شادی ز مال و زر مجوے
آنچہ کس را دادۂ دیگر مجوے

در بیان آنکہ در دنیا ازان خوشی نباید بود

شادی دنیا سراسر غم بود
شور او را در عقب ماتم بود

نہی لا تفرح ز قرآں گوش دار
جائے شادی نیست دنیا ہوشدار

شادمانی را ندارد دوست حق
این سخن دارم ز استادان سبق

اے پسر با محنت و غم خوے کن
روئے خود را جانب وجوے کن

گر فرح داری ز فضل حق رواست
لیک از دنیا فرح جستن خطاست

حزن واندوہ ہست قوت بندگان
غم شود یار فرح جو بندگان

از چہ موجودی بیندیش اے پسر
ہر کسے دارد غم خویش اے پسر

کرد ایزد مر ترا از نیست ہست
از برائے آنکہ باشی حق پرست

تا موافق بندۂ معبود باش
با حیا و با سخاو جود باش

در بیان نصائح و نتائج دینی و دنیوی

خواب کم کن اول روز اے پسر
نفس را بد خو مبا موز اے پسر

آخر روز نکو نبود منام
پیشتر از شام خواب آمد حرام

اہل حکمت را نمے آید صواب
در میان آفتاب و سایہ خواب

اے پسر ہرگز مرو تنہا سفر
با شدت رفتن سفر تنہا خطر

دست را بر رخ زدن شوم است شوم
استماع علم کن ز اہل علوم

شب در آئینہ نظر کردن خطاست
روز گر بینی تو روئے خود رواست

خانہ گر تنہا و تاریکت بود
دست راکم زن تو در زیر زنخ
چار پایان را چو بینی در قطار
تا فزاید قدر و جاہت را خدا
تا شود عمرت زیادہ در جہان
تا نکاہد روزیت در روزگار
ہر کہ رود ر فسق و در عصیان کند
کم شود روزی زگفتار دروغ
فاقہ آرد خواب بسیار اے پسر
ہر کہ در شب خواب عریان میکند
بول عریان ہم فقیری آورد
در جنابت بد بود خوردن طعام
ریزۂ نان را میفگن زیر پاے
شب مزن جاروب ہرگز خانہ در
گر بخواہی اب و امت را بنام
گر بہر چوبے کنی دندان خلال
دست را ہرگز بہ خاک و گل مشوے

مُو نفسے باید کہ نزدیکت بود
نزد اہل علم سرد آمد چو یخ
در میانِ شان نشائی زینہار
روز و شب مے باش دائم در دعا
رو نکوئی کن نکوئی در نہان
معصیت کم کن بہ عالم زینہار
ایزد اندر رزقِ او نقصان کند
در سخن کذّاب را نبود فروغ
خواب کم کن باش بیدار اے پسر
در نصیبِ خویش نقصان میکند
اندوہِ بسیار پیری آورد
ناپسند است این بنزدِ خاص و عام
گر ہمیخواہی تو نعمت از خدائے
خاک روبہ ہم منہ در زیر در
نعمتِ حق بر تو مے گردد حرام
بینوا گردی و افتی در وبال
از برائے دست شستن آبجوے

اے پسر بر آستانِ در منشین کم شو روزی ز گردار چنین

تکیہ کم کن نیز بر پہلوئے در باش دائم از چنین خصلت بدر

در خلا جا گر طہارت مے کنی وقتِ خود را دان کہ غارت میکنی

جامہ را بر تن نباید دوختن باید از مردان ادب آموختن

گر بدامن پاک سازی روئے خویش روزیت کم گردد اے درویش بیش

دیر رو بازار و بیرون آئی زود زانکہ در رفتن نیابی ہیچ سود

نیک نبود گر کشی از دم چراغ رہ مدہ دود چراغ اندر دماغ

کم زن اندر ریش شانہ مشترک زانکہ آن خاصِ تو باشد خوشترک

از گدایان پارہ ہائے نان مخر زانکہ مے آرد فقیری اے پسر

دور کن از خانہ تارِ عنکبوت باشد اندر ماندنش نقصانِ قوت

خرچ را بیرون ز اندازہ مکن خشک ریشِ خویش را شانہ مکن

دسترس گر باشدت تنگی مکن چونکہ راہواری براہ لنگی مکن

در بیان فوائد صبر

تا شوی در روزگار از صابران غم مکن از دیدنِ سختی گران

گر ترش سازی تو رو اندر بلا خویش را از صابران مشمر ہلا

در بلا وقتیکہ صابر نیستی نزدِ اہلِ صدق شاکر نیستی

بے شکایت صبر تو باشد جمیل باکسے کم کن شکایت اے خلیل

گر نباشد فخر از درویشیت
کی باہل فقر...
گر ہمہ چندیں بہ فرمانش باشدت
حرمت از خدمت فراوان باشد
بندہ از خدمت بہ عقبیٰ میرسد
لیکن از حرمت بہ مولیٰ میرسد
حرمتت در خدمت آرام دلست
ہر کہ خدمت کرد مرد مقبل است
گر نہ گردی اے پسر گرد خلاف
آنکہ زیبد ترا در صبر لاف
گر ہمے داری فرح را انتظار
در بلا چون صبر نبود ہیچ کار

در بیان تجرید و تفرید

گر صفا مے بایدت تجرید شو
در خبر داری ز اہل دید شو
ترک دعوے ہست تجرید اے پسر
فہم کن معنئ تفرید اے پسر
اصل تجریدت وداع شہوت است
بلکہ کلی انقطاع شہوت است
گر دہی یکبار شہوت را طلاق
آن زمان گردی تو در تفرید طاق
گر تو بر داری ز غیرش اعتمید
آنکہ از تجرید گردی با امید
اعتمادت چون ہمہ بر حق بود
آن دست تفرید جان مطلق بود
ترک دنیا کن برائے آخرت
وز بدن بر کش لباس فاخرت
گر بیابی از سعادت این مقام
صاحب تجرید باشی والسلام
گر ز دنیا دست شوئی بہر حق
وانکہ از تفرید گویندت سبق
رو مجرد باش دائم مرد باش
تا بہر فرقے نشینی گرد باش

اے پسر بر آ[illegible] تو رائے مگرد — قدر خود بشناس و ہر جائے مگرد
ہر کہ سر در بورہ انگشت گشت (جہال) — جامہ از دود نفس سیاہ و زشت گشت
وانکہ با عطار مے گردد قریب — او ہمے یابد ز بوئے خوش نصیب
ہمنشینِ صالحان باش اے پسر — دور باش از رند و قلاش اے پسر
جانبِ ظالم مکن میل اے عزیز — ور کنی گردی ازان خیل ای عزیز
روز اہلِ ظلم بگریز اے فقیر — تا نہ سوزد آتشِ تیزت اے فقیر
صحبت بد [illegible] آتش است — زانکہ خلق آزار تند و سرکش است (فاسق بدکار)
از حضورِ صالحان صالح شوی (نیک) — ور نشینی با بدان طالع شوی
ہر کہ او با صالحان ہمدم شود — در حریمِ خاص حق محرم شود
اے پسر مگذار راہ شرع را — اصل یابی گر بگیری فرع را
از شریعت گر نہی بیرون قدم — در ضلالت افتی و رنج و الم
ہر کہ در راہِ ضلالت مے رود — از جہالت با بطالت میرود
حق طلب وز کار باطل دور باش — در سخاوت مردمی مشہور باش
ہر کہ نگزیند صراطِ مستقیم — در عذابِ آخرت ماند مقیم
در رہِ شیطان منہ گام اے اخی — تا نہ گردی خوار و بدنام اے اخی
ہر کہ در راہِ حقیقت سالک است — روز و شب خائف ز قہرِ مالک است
بر خلافِ نفس کن کار اے پسر — تا نیفتی زار در نارِ سقر